

Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Distr.: Beperkt
29 Augustus 2017

Origineel: Engels
Uitsluitend Engels, Russisch en
English

Comité voor de rechten van personen met een handicap

Achttiende zitting

14-31 Augustus 2017

Item 8 van de voorlopige agenda

Algemene commentaar

Algemene commentaar bij artikel 19: Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij

I. Inleiding

1. Aan personen met een handicap wordt historisch gezien de persoonlijke en individuele keuze en controle over alle gebieden van het leven ontnomen. Velen worden verondersteld niet in staat te zijn zelfstandig te leven in de gemeenschappen die ze zelf kiezen. Ondersteuning is niet beschikbaar of gebonden aan specifieke woonfaciliteiten en gemeenschapsinfrastructuur wordt niet universeel ontworpen. Middelen worden geïnvesteerd in instellingen in plaats van in ontwikkelingsmogelijkheden voor personen met een handicap om zelfstandig in de maatschappij te leven. Dit heeft geleid tot verwaarlozing, afhankelijkheid van de familie, institutionalisering, isolement en afzondering.

2. Artikel 19 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap erkent het gelijke recht van alle personen met een handicap om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de maatschappij, vrij te kunnen kiezen en controle uit te oefenen over hun leven. De grondslag is het fundamenteel mensenrechtenbeginsel dat alle mensen vrij en gelijk in waardigheid en rechten worden geboren en dat elk leven even veel waard is.

3. Artikel 19 beklemtoont dat de persoon met een handicap voorwerp en houder van rechten is. De algemene beginselen van het Verdrag (art. 3), in het bijzonder respect voor de inherente waardigheid van het individu, zelfstandigheid en onafhankelijkheid (art. 3 (a)) en de volledige en daadwerkelijke participatie en opname in de samenleving (art. 3 (c)) vormen de grondslag van het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de maatschappij. Andere beginselen vastgelegd in het Verdrag zijn eveneens essentieel om artikel 19 te interpreteren en toe te passen.

4. Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de samenleving zijn ideeën die historisch teruggaan op personen met een handicap die controle opeisten op de manier waarop ze willen leven door ondersteuningsvormen te creëren die hen onafhankelijk maakt, zoals persoonlijke bijstand, en die eisen dat collectieve voorzieningen universeel worden ontworpen.

5. In de Preambule tot het Verdrag erkenden de Staten die Partij zijn dat heel wat personen met een handicap in armoede leven en zij onderstreepten dat de gevolgen van armoede moet worden aangepakt. De kosten van sociale uitsluiting zijn hoog, want zij bestendigt afhankelijkheid en bijgevolg de inbreuk op individuele vrijheden. Sociale uitsluiting leidt ook tot stigmatisering, afzondering en discriminatie, wat kan leiden tot geweld, uitbuiting en misbruik bovenop negatieve stereotypen die de cirkel van marginalisering van personen met een handicap in stand houden. Beleidsmaatregelen en concrete actieplannen voor de maatschappelijke insluiting van personen met een handicap,

onder meer door de bevordering van recht op zelfstandig wonen (artikel 19) vormen een rendabel mechanisme om hun genot van rechten, duurzame ontwikkeling en armoedebeperking te verzekeren.

6. Deze Algemene Commentaar is bedoeld om de Staten die Partij te ondersteunen bij de invoering van artikel 19 en de nakoming van hun verplichtingen onder het Verdrag. Het gaat in eerste instantie over de verplichting om ieders genot te verzekeren van het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de maatschappij, maar ook andere bepalingen komen aan bod. Artikel 19 is een van de meest omvattende en intersectionele artikelen van het Verdrag en moet integraal in rekening worden gebracht bij de uitvoering van elk artikel.

7. Artikel 19 betreft burgerlijke en politieke alsook economische, sociale en culturele rechten en illustreert de onderlinge samenhang, afhankelijkheid en ondeelbaarheid van alle mensenrechten. Het recht op zelfstandig wonen en maatschappelijke insluiting kan enkel worden gewaarborgd wanneer de economische, burgerlijke, sociale en culturele rechten vervat in deze norm vervuld zijn. De internationale mensenrechtenwetgeving legt verplichtingen op die onmiddellijk van kracht zijn en andere die geleidelijk kunnen worden gerealiseerd¹. Een volledige realisatie vereist eveneens structurele veranderingen die eventueel in fasen moeten worden ingevoerd, ongeacht of burgerlijke en politieke dan wel sociale, economische en culturele rechten op het spel staan.

8. Artikel 19 weerspiegelt de diversiteit aan culturele benaderingen van het leven van de mens en waarborgt dat de inhoud ervan niet door bepaalde culturele normen en waarden wordt bevooroordeeld. Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij zijn concepten die overal ter wereld bestaan, toegepast op de context van handicap. Zij verwijzen naar de vrijheid om keuzes te maken en controle uit te oefenen op beslissingen die een weerslag hebben op het leven met maximale zelfbeschikking en onderlinge afhankelijkheid in de maatschappij. Dit recht moet worden gerealiseerd in verschillende economische, sociale, culturele en politieke contexten. Het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de maatschappij betreft alle personen met een handicap, ongeacht ras, kleur, afkomst, geslacht, situatie (zwangerschap, moederschap, burgerlijke staat, gezin, zorg), geslachtsidentiteit, seksuele geaardheid, taal, religie, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of sociale oorsprong, migranten-, asielzoekers- of vluchtelingenstatus, associatie met een nationale minderheid, economische status of eigendom, gezondheidstoestand, genetische of andere aanleg voor ziekte, leeftijd, of wat dan ook.

9. Het recht in artikel 19 zit diep verworteld in de internationale mensenrechtenwetgeving. De Universele Verklaring van de Mensenrechten benadrukt in artikel 29 (1) dat de persoonlijke ontwikkeling en deel uitmaken van de maatschappij onderling afhankelijk zijn: “Een ieder heeft plichten jegens de samenleving, zonder welke de vrije en volledige ontplooiing van zijn persoonlijkheid niet mogelijk is.” Artikel 19 is geworteld in burgerlijke en politiek alsook in economische, sociale en culturele rechten: het recht op vrijheid van verkeer en het recht op vrijheid van woonplaats (art. 12 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten), het recht op een adequate levensstandaard, met inbegrip van adequate kledij, voeding en huisvesting (art. 11 van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten) en het recht op basiscommunicatie vormen de grondslag van het recht op zelfstandig wonen en op deel uitmaken van de maatschappij. Vrijheid van verkeer, een behoorlijke levensstandaard en het vermogen van het individu om zijn voorkeuren, keuzes en beslissingen te begrijpen en te doen begrijpen, zijn onontbeerlijke voorwaarden voor menselijke waardigheid en de vrije ontwikkeling van de persoon.²

---

¹ Comité voor economische, sociale en culturele rechten (CESCR), Algemene Commentaar nr. 3: de aard van de verplichtingen van de Staten die Partij zijn (Art. 2, § 1 van het Verdrag), 14 December 1990, E/1991/23, § 1-2.

² De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens artikel 22; Mensenrechtencomité, Algemene Commentaar Nr. 27, § 1; Comité voor economische, sociale en culturele rechten, Algemene Commentaar nr. 4, § 7.

10. Het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen benadrukt de gelijkheid van vrouwen en mannen en veroordeelt elke vorm van discriminatie tegen vrouwen (art.1). Het Verdrag bevestigt nog eens de gelijkheid tussen vrouwen en mannen met betrekking tot juridische zaken, met inbegrip van de juridische bekwaamheid en kansen om die bekwaamheid uit te oefenen (art. 15 (2)). Daarnaast vraagt het Verdrag de Staten die Partij zijn gelijke rechten te erkennen met betrekking tot de wet inzake het vrij verkeer van personen en de vrije keuze van woonst en domicilie (art. 15 (4)).

11. Krachtens artikel 9 (1) van het Verdrag inzake de rechten van het kind moeten de Staten die Partij zijn “waarborgen dat een kind niet wordt gescheiden van zijn of haar ouders tegen hun wil, tenzij de bevoegde autoriteiten onder voorbehoud van de mogelijkheid van rechterlijke toetsing, in overeenstemming met het toepasselijk recht en de toepasselijke procedures, beslissen dat deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind”. Artikel 18 (2) van dit verdrag bepaalt dat de Staten die Partij zijn “passende bijstand” moeten verlenen “aan ouders en wettige voogden bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden die de opvoeding van het kind betreffen”. Bovendien bepaalt artikel 20: “Een kind dat tijdelijk of blijvend het leven in het gezin waartoe het behoort moet missen, of dat men in zijn of haar eigen belang niet kan toestaan in het gezin te blijven, heeft recht op bijzondere bescherming en bijstand van staatswege” (art. 20 (1)); en “de Staten die partij zijn, waarborgen, in overeenstemming met hun nationale recht, een andere vorm van zorg voor dat kind” (Art. 20 (2)). Alternatieve zorg verstrekt op basis van een handicap zou discriminerend zijn.

12. Artikel 23 (1) stelt verder dat kinderen met een geestelijke of lichamelijke handicap een volwaardig en behoorlijk leven dienen te hebben, in omstandigheden die de waardigheid van het kind verzekeren, zijn zelfstandigheid bevorderen en zijn actieve deelneming aan het gemeenschapsleven vergemakkelijken. Het Comité voor de rechten van het kind heeft zijn bezorgdheid geuit over het hoge aantal kinderen met een handicap in instellingen en spoort de Staten die Partij zijn aan om door middel van de-institutionaliseringprogramma's alle kansen te geven aan een leven binnen het gezin of andere familieleden, of pleegzorg.³

13. Gelijkheid en non-discriminatie zijn fundamentele beginselen van de internationale mensenrechtenwetgeving en vervat in alle essentiële instrumenten inzake mensenrechten. In zijn Algemene Commentaar Nr. 5 benadrukt het Comité inzake economische, sociale en culturele rechten dat “segregatie en isolatie ten gevolge van maatschappelijke barrières” als discriminerend moeten worden beschouwd. Met betrekking tot artikel 11 benadrukt het Comité tevens dat het recht op een behoorlijke levensstandaard niet alleen de gelijke toegang tot behoorlijke voeding, toegankelijke huisvesting en andere fundamentele levensmiddelen impliceert, maar ook de beschikbaarheid van ondersteunende diensten en andere hulpmiddelen en technologieën, met volledige inachtneming van de mensenrechten van personen met een handicap.⁴

14. Artikel 19 en de inhoud van deze Algemene Commentaar moeten ook als leidraad en ondersteuning dienen voor de invoering van de New Urban Agenda (Habitat III) en als een integraal onderdeel van de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling en duurzame ontwikkelingsdoelstellingen. The New Urban Agenda bepleit een visie van steden en woongebieden waar alle personen gelijke rechten en kansen genieten door de bevordering van inclusieve, rechtvaardige, veilige, gezonde, betaalbare, veerkrachtige en duurzame steden en woongebieden. In verband met artikel 19 van het Verdrag, zijn duurzame ontwikkelingsdoelstelling 10.2, empowerment en de bevordering van sociale, economische

³ Comité voor de rechten van het kind, Algemene Commentaar nr. 9 (2006). De rechten van kinderen met een handicap, CRC/C/GC/9, 27 februari 2007, § 47

⁴ Comité voor economische, sociale en culturele rechten, Algemene Commentaar nr. 5, § 15 en § 48-49.

en politieke inclusie van en iedereen en doelstelling 11.1, toegang tot behoorlijke, veilige en betaalbare huisvesting en betaalbare diensten voor iedereen van bijzonder belang.

15. Het Comité voor de rechten van personen met een handicap heeft tijdens de voorbije tien jaar vooruitgang vastgesteld wat de invoering van artikel 19 betreft. Het Comité ziet echter een kloof tussen de doelstellingen en de geest van artikel 19 en de omvang van de invoering. Er blijven nog steeds drempels, waaronder:

- (a) Ontzegging van de handelingsbekwaamheid, hetzij door formele wetten en praktijken, hetzij feitelijk door plaatsvervangende besluitvorming over woonregelingen;
- (b) Ontoereikende programma's inzake sociale steun en bescherming voor een zelfstandig leven in de maatschappij;
- (c) Ontoereikende wettelijk kaders en financiële tegemoetkomingen voor persoonlijke bijstand en gepersonaliseerde ondersteuning;
- (d) Fysieke en wettelijke institutionalisering, ook van kinderen, en alle vormen van gedwongen behandeling;
- (e) Gebrek aan strategieën en plannen voor de-institutionalisering en permanente investering in institutionele verzorgingskaders;
- (f) Negatieve houdingen, stigmatisering en stereotypes die personen met een handicap de kans ontnemen om deel uit te maken van de samenleving en zich toegang te verschaffen tot beschikbare bijstand;
- (g) Misvattingen over het recht op zelfstandig wonen in de maatschappij;
- (h) Gebrek aan beschikbare, aanvaardbare, betaalbare, toegankelijke en aanpasbare diensten en faciliteiten zoals transport, gezondheidszorg, scholen, publieke ruimte, huisvesting, theaters, bioscopen, goederen en diensten en openbare gebouwen;
- (i) Gebrek aan adequate monitoringmechanismes om een correcte uitvoering van artikel 19 te waarborgen, zoals de participatie van organisaties die personen met een handicap vertegenwoordigen;
- (j) Onvoldoende mainstreaming van handicap in de algemene begroting; en
- (k) Onbehoorlijke decentralisatie, met als gevolg verschillen tussen lokale overheden en ongelijke kansen om zelfstandig in de maatschappij te leven in een Staat die Partij is.

II. Normatieve inhoud van artikel 19

A. Definities

16. In deze Algemene Commentaar zijn de volgende definities van toepassing:

- (a) **Onafhankelijk wonen:** betekent dat personen met een handicap over de nodige middelen kunnen beschikken om controle over hun leven te hebben en alle keuzes en beslissingen betreffende hun leven kunnen maken. Persoonlijke autonomie en zelfbeschikking zijn fundamenteel om zelfstandig te wonen. Dit impliceert toegang tot vervoer, informatie, communicatie en persoonlijke bijstand en heeft betrekking op de woonplaats, dagelijkse routine, gewoonten, behoorlijke tewerkstelling, persoonlijke relaties, kledij, voeding, hygiëne en gezondheidszorg, en religieuze, culturele, seksuele en reproductieve rechten. Deze activiteiten zijn gekoppeld aan de ontwikkeling van de identiteit

en persoonlijkheid van het individu: waar en met wie we leven, wat we eten, of we graag uitslapen of lang opblijven, tijd doorbrengen binnen- of buitenshuis, een tafelkleed en kandelaars op tafel zetten, een huisdier houden of naar muziek luisteren. Dergelijke handelingen en beslissingen bepalen wie we zijn. Zelfstandig wonen is een essentieel onderdeel van de autonomie en de vrijheid van het individu, en betekent niet noodzakelijk alleen leven. Het mag ook niet louter worden geïnterpreteerd als het vermogen om dagelijkse taken zelf uit te voeren. Het moet eerder gezien worden als keuzevrijheid en controle in overeenstemming met het respect voor de inherente waardigheid en individuele autonomie zoals bepaald in artikel 3 (a) van het Verdrag. Zelfstandigheid als een vorm van persoonlijke autonomie betekent dat de persoon met een handicap geen keuze- of controlemogelijkheden worden ontnomen met betrekking tot de persoonlijke levensstijl en dagelijkse activiteiten.

(b) **Deel uitmaken van de samenleving:** het recht om deel uit te maken van de samenleving verwijst naar het principe van de volledige en effectieve insluiting en participatie in de maatschappij zoals onder meer bepaald bij artikel 3 (c) van het Verdrag. Dit impliceert dat men een volwaardig sociaal leven kan leiden en toegang heeft tot alle diensten voor de burger en alle ondersteunende diensten voor personen met een handicap, om hen in staat te stellen volwaardig deel uit te maken van en te participeren aan alle domeinen van het maatschappelijke leven. Deze diensten kunnen onder meer te maken hebben met huisvesting, vervoer, shopping, onderwijs, tewerkstelling, vrijetijdsbesteding alle andere faciliteiten en diensten voor de burger, met inbegrip van de sociale media. Dit recht omvat tevens de toegang tot alle maatregelen en evenementen van het politieke en culturele leven in de samenleving, onder meer openbare meetings, sportevenementen, culturele en religieuze festiviteiten en eender welke activiteit waaraan de persoon met een handicap wenst deel te nemen.

(c) **Faciliteiten voor zelfstandig wonen:** Zowel zelfstandig wonen als deel uitmaken van de samenleving verwijzen naar andere woonvormen dan wooninstellingen. Het gaat niet “enkel” om wonen in een bepaald gebouw of omgeving. Waar het in eerste instantie om gaat, is dat het opleggen van bepaalde woon- en leef-faciliteiten het individu zijn persoonlijke keuze en zelfstandigheid ontnemt. Noch grootschalige instellingen met meer dan honderd bewoners, noch kleinere woongemeenschappen met vijf tot acht bewoners, noch individuele residenties kunnen als faciliteiten voor zelfstandig wonen worden gezien wanneer zij andere bepalende elementen van instellingen of institutionalisering vertonen. Hoewel geïnstitutionaliseerde structuren kunnen verschillen in omvang, naam en structuur, zijn er een aantal bepalende elementen, zoals: verplicht delen van assistenten met anderen en weinig of geen zeggenschap over van wie men assistentie moet krijgen, isolatie en segregatie van een zelfstandig leven in de maatschappij, gebrek aan controle over dagdagelijkse beslissingen, gebrek aan keuze wat betreft de personen met wie men samenwoont, strakke routine ongeacht persoonlijke wensen of voorkeuren, dezelfde activiteiten op een en dezelfde plaats voor een groep personen die onder een bepaald toezicht staan, een paternalistische benadering van dienstverlening, toezicht over woonfaciliteiten en gewoonlijk ook een wanverhouding in het aantal personen met een handicap die in dezelfde structuur wonen. Institutionele structuren kunnen personen met een handicap een zekere graad van keuze en controle bieden, maar deze keuzes zijn beperkt tot bepaalde domeinen van het leven en veranderen niets aan de afzondering die instellingen kenmerkt. Een de-institutionaliseringbeleid vereist derhalve structurele hervormingen die verder gaan dan de sluiting van institutionele structuren. Grote of kleine woongemeenschappen zijn bijzonder gevaarlijk voor kinderen, aangezien de nood aan een gezin om in op te groeien op geen enkele andere manier kan worden ingevuld. “Gezin-achtige” instellingen blijven instellingen en zijn geen surrogaat voor de zorg binnen een gezin.

(d) **Persoonlijke assistentie:** verwijst naar persoons-/gebruikersgerichte menselijke ondersteuning voor een persoon met een handicap. Het is een instrument dat zelfstandig wonen moet faciliteren. Hoewel persoonlijke assistentie verschillende vormen kan aannemen, zijn er bepaalde elementen die deze onderscheiden van andere types van assistentie, namelijk:

(i) **Financiering** van persoonlijke assistentie moet worden verleend op basis van persoonlijke criteria en rekening houden met mensenrechtennormen voor behoorlijke tewerkstelling. De financiering moet worden bewaakt door en toegekend

aan de persoon met een handicap ten einde eender welke vorm van assistentie te betalen die vereist is. Zij is gebaseerd op een inschatting van de individuele noden en de individuele levensomstandigheden. Gepersonaliseerde diensten mogen niet leiden tot een lager budget en/of een hogere persoonlijke financiële bijdrage;

(ii) **De dienstverlening wordt gecontroleerd door de person met een handicapservice**, wat betekent dat hij of zij ofwel een overeenkomst afsluit met een dienstversterker of als werkgever optreedt. Personen met een handicap hebben de mogelijkheid om de dienstverlening die ze genieten vorm te geven en te beslissen wie de dienst verleent, hoe, waar en wanneer dat gebeurt, en dienstverleners instructies te geven en te sturen;

(iii) **Persoonlijke assistentie is een een-op-een-relatie**. Persoonlijke assistenten dienen te worden aangeworven, getraind en geleid door de persoon die de persoonlijke assistentie toegekend krijgt. Het is niet de bedoeling dat persoonlijke assistenten worden “gedeeld” zonder volledige en vrijwillige instemming van de persoon aan wie de persoonlijke assistentie wordt toegekend. Het delen van persoonlijke assistenten kan immers de onafhankelijke en spontane deelname aan de maatschappij beperken en verhinderen;

(iv) **Zelfmanagement van de dienstverlening**. Personen met een handicap die persoonlijke assistentie nodig hebben kunnen de graad van persoonlijke controle over de dienstverlening in functie van hun levensomstandigheden en voorkeuren zelf kiezen. Ook wanneer de verantwoordelijkheden van de “werkgever” uitbesteed worden, blijft de persoon met een handicap centraal staan bij beslissingen betreffende de assistentie. Zijn of haar individuele voorkeuren moeten worden gehoord en in acht genomen. Wat de controle over persoonlijke assistentie betreft, is ook ondersteunde besluitvorming mogelijk.

17. Verstrekken van ondersteunende diensten omschrijven hun ondersteuningsdienst vaak verkeerdelijk in termen van “zelfstandig” en “leven in de samenleving” evenals “persoonlijke assistentie”, maar in de praktijk vallen dergelijke diensten vaak niet onder de vereisten van artikel 19. Bij verplichte “pakketoplossingen”, die onder andere de beschikbaarheid van een bepaalde dienst aan een andere koppelen, wordt verondersteld dat twee of meer personen samenwonen of is de dienstverlening enkel mogelijk in speciale woonfaciliteiten. “Persoonlijke assistentie” waarbij de persoon met een handicap geen volledige zelfbeschikking of autonomie heeft, moet worden beschouwd als niet in overeenstemming met artikel 19. Personen met complexe communicatievereisten die gebruik maken van informele communicatiemiddelen (bv. gelaatsuitdrukking, lichaamshouding en stemgebruik) moeten de gepaste ondersteuning krijgen voor het ontwikkelen en duidelijk maken.

B. Artikel 19, intro

18. Artikel 19 bevestigt non-discriminatie en de erkenning van het gelijke recht van personen met een handicap om zelfstandig in de samenleving te leven. Om het recht te waarborgen op een zelfstandig leven, met keuzes die gelijkwaardig zijn aan anderen, en op maatschappelijke inclusie, moeten de Staten die Partij zijn effectieve en passende maatregelen nemen om het volledige genot van een correcte en volledige integratie en participatie van personen met een handicap in de samenleving te faciliteren.

19. Het artikel bevat twee concepten, die enkel in de titel duidelijk worden vermeld: het recht op zelfstandig wonen en het recht om deel uit te maken van de samenleving. Overwegende dat het recht op zelfstandig leven betrekking heeft op een individuele dimensie, als een negatief recht om zichzelf te onttrekken zonder toegangsgeld en kansen te onttrekken, het recht om in de samenleving opgenomen te worden, een sociale dimensie te hebben, als positief recht om inclusieve omgevingen te ontwikkelen. Het recht zoals omschreven in artikel 19 heeft betrekking op beide concepten.

20. Artikel 19 verwijst uitdrukkelijk naar alle personen met een handicap. Noch de volledige of gedeeltelijke ontneming van een "graad" van de juridische bekwaamheid, noch het vereiste ondersteuningsniveau kan worden ingeroepen om personen met een handicap het recht op een zelfstandig en onafhankelijk leven in de maatschappij te ontzeggen of dit te beperken.

21. Wanneer wordt vastgesteld dat personen met een handicap een hoge graad aan persoonlijke dienstverlening nodig hebben, beschouwen Staten die Partij zijn instellingen vaak als de enige oplossing. Het argument is dan dat persoonlijk assistentie "te duur" is of dat de persoon met een handicap niet in staat is buiten een institutionele omgeving te wonen. Dit geldt specifiek voor personen met een verstandelijke handicap, in het bijzonder personen met complexe communicatienoden. Een dergelijke redenering is in strijd met artikel 19, dat het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving uitbreidt tot alle personen met een handicap, ongeacht de graad van hun verstandelijk vermogen, hun functioneren of hun ondersteuningsnoden.

22. Alle personen met een handicap moeten vrij kunnen kiezen om actief te zijn en te behoren tot een cultuur naar keuze, en zij moeten dezelfde mate van keuze en controle over hun leven hebben als andere leden van de samenleving. Onafhankelijk leven is niet verenigbaar met de bevordering van een vooraf bepaalde individuele levensstijl. Jongeren met een handicap mogen niet gedwongen worden om in instellingen te wonen die ontworpen zijn voor ouderen met een handicap, en andersom.

23. Personen met een handicap hebben gelijke rechten en genieten dezelfde bescherming onder artikel 19, ongeacht hun geslacht. Alle passende maatregelen moeten worden genomen om de volledige ontwikkeling, vooruitgang en empowerment van vrouwen te waarborgen. Krachtens artikel 19 moeten LGBTQI-personen met een handicap gelijke bescherming genieten, en dus ook respect voor hun persoonlijke relaties. Bovendien omvat het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving de bescherming van personen met een handicap die behoren tot eender welke leeftijdscategorie, etnische groep, kaste, talige en/of religieuze minderheid alsook migranten, asielzoekers en vluchtelingen.

C. Artikel 19 (a)

24. Kunnen kiezen en beslissen waar en met wie men leeft is de centrale idee van het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving. Individuele keuzevrijheid is derhalve niet beperkt tot de woonplaats, maar omvat alle aspecten van de levensregeling van de persoon: dagelijks schema en routine, levenswijze en levensstijl, zowel wat betreft het private als het openbare domein, dagdagelijks maar ook op lange termijn.

25. Vaak hebben personen met een handicap geen keuzevrijheid omdat er te weinig opties zijn waaruit ze kunnen kiezen. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer informele steun van het gezin de enige optie is, of wanneer er geen steun beschikbaar is buiten de instellingen, of huisvesting ontoegankelijk is of geen steun wordt verleend in de samenleving, en wanneer er alleen steun wordt verleend binnen bepaalde woonvormen, zoals leefgemeenschappen of instellingen. vormen van verblijf, zoals groepshuisjes of instellingen.

26. Bovendien is het mogelijk dat personen met een handicap hun individuele keuze niet mogen maken wegens het gebrek aan toegankelijke informatie over de beschikbare keuzemogelijkheden en/of wegens wettelijke beperkingen die voortvloeien uit voogdijwetten en soortgelijke wettelijke normen of besluiten die personen met een handicap niet toestaan hun juridische capaciteit uit te oefenen. Zelfs als er geen formele wetten bestaan, oefenen anderen, zoals gezinnen, verzorgers of lokale overheden soms controle uit en beperken zij de keuzes van een individu door op te treden als plaatsvervangende besluitvormers.

27. De rechtspersoonlijkheid en wettelijke macht vormen de basis voor het realiseren van zelfstandig wonen binnen de samenleving voor mensen met een handicap. Artikel 19 houdt derhalve verband met de erkenning en de uitoefening van de rechtspersoonlijkheid en

handelingsbevoegdheid, zoals vastgelegd in artikel 12 van het Verdrag, en wordt nader toegelicht in algemene commentaar nr. 1 (2014) van het Comité over de gelijke erkenning voor de wet. Voorts houdt het verband met het absolute verbod op detentie op grond van een handicap, zoals vastgelegd in artikel 14 en uitgewerkt in de verschillende richtsnoeren.⁵

D. Artikel 19 (b)

28. Individuele ondersteunende diensten moeten als een recht worden beschouwd in plaats van als een vorm van medische, sociale of liefdadigheidszorg. Voor veel mensen met een handicap is de toegang tot een reeks geïndividualiseerde ondersteunende diensten een voorwaarde voor zelfstandig wonen in de samenleving. Personen met een handicap hebben het recht om diensten en dienstverleners te kiezen op basis van hun individuele noden en persoonlijke voorkeuren, en geïndividualiseerde ondersteuning moet flexibel genoeg zijn en aanpasbaar aan de behoeften van de "gebruikers" en niet omgekeerd. Dit verplicht de Staten die Partij zijn ervoor te zorgen dat er voldoende gekwalificeerde specialisten zijn die obstakels tot een zelfstandig leven binnen de samenleving te kunnen leven uit de weg kunnen ruimen, overeenkomstig de noden en voorkeuren van het individu.

29. Sub-paragraaf (b) specificeert verschillende geïndividualiseerde diensten die binnen deze categorie ondersteunende diensten vallen. Deze zijn niet beperkt tot diensten binnenshuis, maar moeten ook kunnen worden uitgebreid tot domeinen als werkgelegenheid, onderwijs of politieke en culturele participatie, ondersteunende diensten die ouderschap mogelijk maken, en het vermogen om familieleden en anderen bij te staan, deelname aan het politieke en culturele leven, vrijetijdsbesteding, reizen en recreatie.

30. Hoewel geïndividualiseerde ondersteunende diensten kunnen variëren in naam, type en soort in functie van de culturele, economische en geografische kenmerken van de Staat die Partij is, moeten zij zodanig zijn ontworpen dat zij daadwerkelijk geschikt zijn om het leven binnen de samenleving te ondersteunen en om isolatie en afzondering tegen te gaan. Het is belangrijk dat deze ondersteunende diensten gericht zijn op de volledige integratie binnen de samenleving is. Daarom is elke institutionele vorm van ondersteunende diensten die tot afzondering leidt en de persoonlijke autonomie beperkt, niet toegestaan krachtens artikel 19 (b)

31. Bovendien moeten de ondersteunende diensten zo worden ontworpen en verstrekt dat ze het globale doel van de norm ten goede komen: volledige, individuele, zelf gekozen en effectieve insluiting en participatie en zelfstandig wonen.

E. Artikel 19 (c)

32. De diensten en faciliteiten vermeld in deze sectie van het artikel betreffen ondersteuning van de bevolking in het algemeen, niet specifiek personen met een handicap. Zij bestrijken een breed scala van diensten, zoals huisvesting, openbare bibliotheken, ziekenhuizen, scholen, vervoer, winkels, markten, musea, het internet, sociale media en soortgelijke faciliteiten en diensten. Deze moeten beschikbaar, universeel toegankelijk, aanvaardbaar en aanpasbaar zijn voor alle personen met een handicap binnen de samenleving.

33. Toegankelijkheid van gemeenschapsvoorzieningen, goederen en diensten en de uitoefening van het recht op inclusieve, toegankelijke werkgelegenheid, onderwijs en gezondheidszorg zijn essentiële voorwaarden voor de integratie en participatie van personen met een handicap in de samenleving. Verschillende de-institutionaliseringprogramma's hebben aangetoond dat het sluiten van instellingen, ongeacht hun omvang, en de herplaatsing van bewoners in de samenleving, op zich niet voldoende is. Dergelijke hervormingen moeten gepaard gaan met uitgebreide programma's voor dienstverlening en

---

⁵ Zie Comité voor de rechten van personen met een handicap, Richtsnoeren betreffende artikel 14 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap: het recht op vrijheid en veiligheid van personen met een handicap. Aangenomen tijdens de 14de zitting van het Comité in September 2015.

gemeenschapontwikkeling, waaronder bewustmakingscampagnes. Structurele hervormingen die bedoeld zijn om de algemene toegankelijkheid binnen de samenleving te verbeteren, kunnen de vraag naar specifieke diensten voor personen met een handicap verminderen.

34. Wat de materiële werkingssfeer betreft, heeft artikel 19 betrekking op de toegang tot veilige en adequate huisvesting, individuele diensten en gemeenschapsvoorzieningen en -diensten. Toegang tot huisvesting impliceert de mogelijkheid om in de samenleving te leven zoals men is. Artikel 19 wordt niet naar behoren toegepast indien huisvesting alleen in speciaal ontworpen ruimten wordt verstrekt en zodanig wordt georganiseerd dat personen met een handicap in hetzelfde gebouw, complex of buurt moeten wonen. Toegankelijke huisvesting voor personen met een handicap die alleenstaand zijn of in gezinsverband leven, moet in voldoende mate beschikbaar zijn binnen alle geledingen van de maatschappij om personen met een handicap keuzerecht en -mogelijkheid te bieden. Hiervoor zijn toegankelijke nieuwbouw- en renovatiewoningen noodzakelijk. Bovendien moet huisvesting betaalbaar zijn voor mensen met een handicap.

35. Ondersteunende diensten moeten binnen veilige fysieke en geografische afstand beschikbaar zijn voor alle personen met een handicap, zowel in stedelijk gebied als op het platteland. Ze moeten betaalbaar zijn, ook voor mensen met een laag inkomen. Tevens moeten ze aanvaardbaar zijn, wat betekent dat ze moeten voldoen aan een kwaliteitsnorm en geslacht-, leeftijd- en cultuurgevoelig moeten zijn.

36. Individuele ondersteunende diensten die geen ruimte laten voor persoonlijke keuze en autonomie, bieden geen mogelijkheid om zelfstandig binnen de samenleving te leven. Vaak worden ondersteunende diensten aan personen met een handicap aangeboden in de vorm van een “combi-pakket” (gecombineerde woon- en ondersteuningsdienst) omwille van de kostenefficiëntie. Hoewel deze premisse zelf economisch weerlegbaar is, mag de kostenefficiëntie niet ten koste gaan van de mensenrechten. Persoonlijke assistentie en assistenten mogen in principe niet “gedeeld” worden onder personen met een handicap. Dit kan enkel wanneer de persoon met een handicap die persoonlijk assistentie nodig heeft, hiervoor zijn of haar volledige en vrije toestemming geeft. De mogelijkheid om te kiezen is een van de drie sleutelementen van het recht om zelfstandig te leven binnen de samenleving.

37. Het recht op gelijke ondersteunende diensten stemt overeen met de plicht om ervoor te zorgen dat personen met een handicap deelnemen aan en betrokken worden bij processen die verband houden met voorzieningen en diensten in de samenleving, inspelen op specifieke behoeften, rekening houden met geslacht en leeftijd en beschikbaar zijn opdat personen met een handicap spontaan zouden kunnen deelnemen aan het maatschappelijke leven. Voor kinderen betekent het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving in essentie dat zij in een gezin kunnen opgroeien.

F. Kernelementen

38. De commissie acht het belangrijk de kernelementen van artikel 19 vast te stellen om ervoor te zorgen dat het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving in elke Staat die Partij is een gestandaardiseerd minimaal steunniveau bereikt dat volstaat voor de uitoefening van het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving. De Staten die Partij zijn moeten ervoor zorgen dat de kernelementen van artikel 19 altijd in acht worden genomen, met name in tijden van financiële of economische crisis. Deze kernelementen zijn de volgende:

(a) Waarborgen van het recht op handelingsbekwaamheid, overeenkomstig Algemene Commentaar nr. 1 (2014) van het Comité inzake gelijke erkenning voor de wet, om te bepalen waar, met wie en hoe personen met een handicap kunnen leven, ongeacht hun beperking;

(b) Zorgen voor non-discriminatie bij de toegang tot huisvesting, ook wat betreft inkomen en toegankelijkheid, en bindende bouwvoorschriften vastleggen om nieuwbouw- en gerenoveerde woningen toegankelijk te maken;

(c) Een concreet actieplan ontwikkelen om personen met een handicap in staat te stellen zelfstandig te leven binnen de samenleving, met inbegrip van maatregelen om formele steun voor zelfstandig wonen binnen de samenleving te faciliteren, zodat informele steun van bijvoorbeeld gezinnen niet de enige optie is;

(d) Ontwikkeling, uitvoering, monitoring, en bestraffing van niet-naleving, van wetgeving, plannen en richtsnoeren inzake toegankelijkheidsvereisten voor algemene basisdiensten om maatschappelijke gelijkheid te bereiken, met inbegrip van de participatie van personen met een handicap in de sociale media, en werk maken van voldoende ICT-competentie om ervoor te zorgen dat ICT-ontwikkeling wordt ontwikkeld op basis van universeel ontwerp.

(e) Een concreet actieplan ontwikkelen en stappen zetten voor de ontwikkeling en implementatie van elementaire, gepersonaliseerde, niet-gedeelde en op rechten gebaseerde ondersteunende diensten voor personen met een handicap en andere vormen van dienstverlening.

(f) Ervoor zorgen dat der geen achteruitgang is wat betreft de uitvoering van artikel 19, tenzij dit naar behoren wordt gemotiveerd en in overeenstemming is met het internationale recht.

(g) verzamelen van consistente kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over personen met een handicap, met inbegrip van personen die nog in instellingen wonen; en

(h) gebruik maken van alle beschikbare middelen, waaronder regionale financiering en financiering voor ontwikkelingssamenwerking, om inclusieve en toegankelijke diensten voor zelfstandig wonen te ontwikkelen.

III. Verplichtingen van Staten die Partij zijn

39. De verplichtingen van de Staten die Partij zijn bij dit verdrag moeten uiting geven aan de aard van de mensenrechten hetzij als absolute en onmiddellijk toepasselijke (burgerlijke en politieke rechten) hetzij als geleidelijk toe te passen rechten (economische, sociale en culturele rechten). Artikel 19, a), het recht van personen met een handicap om vrij hun verblijfplaats te kiezen, alsmede waar en met wie zij leven, en niet verplicht zijn te leven in een bepaalde structuur, is onmiddellijk van toepassing aangezien het een burgerlijk en politiek recht is. Artikel 19, b), betreffende het recht op toegang tot geïndividualiseerde, beoordeelde ondersteunende diensten, is een economisch, sociaal en cultureel recht. Artikel 19, c), het recht om gebruik te maken van voorzieningen, is een economisch, sociaal en cultureel recht, omdat veel algemene diensten, zoals toegankelijke ICT-technologieën, websites, sociale media, bioscopen, openbare parken, theaters en sportfaciliteiten, zowel sociale als culturele doeleinden dienen. Geleidelijke realisatie houdt de onmiddellijke verplichting in om concrete strategieën te ontwerpen en te bepalen, actieplannen vast te leggen en middelen toe te wijzen voor de ontwikkeling van ondersteunende diensten en bestaande en nieuwe algemene diensten te ontwikkelen, evenals nieuwe inclusieve algemene diensten voor personen met een handicap.

40. De nalegingsverplichting omvat niet alleen een negatief aspect. Het positieve aspect ervan vereist dat de staten alle nodige maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de in artikel 19 vastgelegde rechten niet worden geschonden door de staat of door particuliere entiteiten.

41. Om de economische, sociale en culturele rechten geleidelijk tot stand te brengen, moeten de Staten die Partij zijn maatregelen nemen om hun beschikbare middelen maximaal

te benutten.⁶ Deze stappen moeten onmiddellijk of binnen redelijk korte tijd worden ondernomen.⁷ Dergelijke stappen moeten doelbewust, concreet, doelgericht en met alle passende middelen worden gezet. De systematische realisatie van het recht op zelfstandig leven in de maatschappij vereist structurele veranderingen. Dit geldt met name voor de-institutionalisering in al haar vormen.

42. Staten die Partij zijn bij dit verdrag hebben de onmiddellijke verplichting in nauw en respectvol overleg met de representatieve organisaties van personen met een handicap een strategische planning aan te gaan met gepaste tijdschema's en middelen om geïnstitutionaliseerde structuren te vervangen door ondersteunende diensten voor zelfstandig wonen. De beoordelingsmarge van de Staten die Partij zijn bij het Verdrag heeft te maken met de programmatische uitvoering, maar niet met de kwestie van de vervanging zelf. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag dienen overgangsplannen op te stellen in rechtstreeks overleg met personen met een handicap, via hun representatieve organisaties, om ervoor te zorgen dat personen met een handicap volledig deel uitmaken van de samenleving.

43. Wanneer een Staat die Partij is bij het Verdrag regressieve maatregelen ten aanzien van artikel 19 tracht in te voeren, bijvoorbeeld naar aanleiding van een economische of financiële crisis, is de Staat verplicht aan te tonen dat dergelijke maatregelen tijdelijk, noodzakelijk en niet-discriminerend zijn en dat hij het nodige doet om zijn kernverplichtingen na te komen.⁸

44. De plicht tot geleidelijke realisatie houdt ook een tegen regressieve maatregelen met betrekking tot het genot van economische, sociale en culturele rechten pleitend vermoeden in. Dergelijke maatregelen ontnemen mensen met een handicap het volledige recht om zelfstandig te leven en deel uit te maken van de samenleving. Bijgevolg vormen regressieve maatregelen een schending van artikel 19.

45. Staten die Partij zijn, mogen geen regressieve maatregelen nemen met betrekking tot de minimale kernverplichtingen inzake het recht om zelfstandig in de samenleving te leven, zoals opgelijst in deze algemene commentaar.

46. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag hebben de onmiddellijke verplichting om discriminatie tegen individuen of groepen van personen met een handicap uit te bannen en hun gelijke recht op zelfstandig leven en participatie in de samenleving te waarborgen. Dit vereist dat Staten die Partij zijn bij dit verdrag beleidsmaatregelen, wetten en praktijken intrekken of hervormen die personen met een handicap beletten hun woonplaats te kiezen, toegang te krijgen tot betaalbare en toegankelijke huisvesting, huisvesting te huren of toegang te krijgen tot algemene reguliere voorzieningen en diensten die ze nodig hebben om zelfstandig te kunnen leven. De verplichting om redelijke aanpassingen aan te brengen (art. 5 (3)) is ook niet onderworpen aan progressieve realisatie.

A. Eerbiedigingsverplichting

47. De verplichting tot eerbiediging vereist dat de Staten die Partij zijn, zich onthouden van directe of indirecte inmenging in de individuele uitoefening van het recht om zelfstandig te leven en deel uit te maken van de samenleving, of deze op gelijk welke wijze te beknotten. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag mogen niemand de toegang ontzeggen tot zelfstandig leven in de maatschappij of deze toegang beperken, ook niet door wetten die direct of indirect beperkingen opleggen aan het recht van personen met een handicap om te kiezen waar, hoe en met wie ze leven. De Staten die Partij zijn dienen wetten te hervormen die de uitoefening van de in artikel 19 van het Verdrag vastgelegde rechten belemmeren.

⁶ Zie artikel 2(1) van het Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten en artikel 4 (2) van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

⁷ Comité voor economische, sociale en culturele rechten, Algemene Commentaar nr. 3, § 2.

⁸ Brief van de Voorzitter van het Comité aan de Staten die Partij zijn over versoberingsmaatregelen, mei 2012.

48. De verplichting bepaalt tevens dat de Staten die Partij zijn wetten, beleidsmaatregelen en structuren moeten intrekken en afzien van de invoering ervan, wanneer deze de toegang tot ondersteunende diensten en algemene faciliteiten en diensten belemmeren of een dergelijke belemmering in stand houden. Zij houdt ook de verplichting in om alle personen vrij te laten die tegen hun wil zijn opgenomen in structuren voor geestelijke gezondheidszorg of onderworpen zijn aan andere vormen van vrijheidsbeneming die specifiek verband houden met handicaps. Voorts omvat de verplichting een verbod op alle vormen van voogdij en de verplichting om in plaats daarvan besluitvormingsstelsels te vervangen door ondersteunde alternatieven voor besluitvorming.

49. Om de rechten van personen met een handicap krachtens artikel 19 te eerbiedigen, moeten de Staten die Partij zijn geleidelijk een einde maken aan de institutionalisering. De Staten die Partij zijn mogen geen nieuwe instellingen oprichten, noch mogen oude instellingen worden gerenoveerd behoudens dringende noodzakelijkheid om de fysieke veiligheid van de inwoners te waarborgen. Instellingen mogen niet worden uitgebreid, nieuwe bewoners mogen niet in de plaats treden van degenen die vertrekken, en er mogen geen "satellietstructuren" van bestaande instellingen worden gecreëerd die eruit zien als individuele woningen (appartementen of eengezinswoningen) maar in feite van institutionele structuren afhangen.

B. Verplichting tot bescherming

50. De verplichting tot bescherming vereist dat de Staten die Partij zijn maatregelen nemen om te voorkomen dat familieleden en derden zich direct of indirect mengen in het genot van het recht om zelfstandig binnen de samenleving te wonen. De plicht tot bescherming vereist van Staten die Partij zijn dat zij wetten en beleidsmaatregelen invoeren en uitvoeren die het gedrag van familieleden en derden, dienstverleners, huiseigenaren of verleners van algemene diensten verbieden handelingen te stellen die het volledige genot van het recht op zelfstandig wonen en insluiting in de maatschappij ondermijnen.

51. De Staten die Partij zijn dienen ervoor te zorgen dat publieke of particuliere middelen niet worden besteed aan het onderhouden, renoveren, oprichten en bouwen van bestaande en nieuwe instellingen in eender welke vorm van institutionalisering. Bovendien moeten de Staten die Partij zijn ervoor zorgen dat particuliere instellingen niet worden opgericht onder het mom van "gemeenschapsleven".

52. Ondersteuning moet altijd gebaseerd zijn op de individuele noden, niet op het belang van de dienstverlener. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag dienen controlemechanismen voor dienstverleners in te voeren, maatregelen te nemen die personen met een handicap beschermen tegen situaties waarbij zij door het gezin worden verborgen gehouden of in een instelling geïsoleerd, maatregelen die kinderen beschermen tegen verwaarlozing of institutionalisering omwille van hun handicap, en zij dienen passende mechanismen in te stellen om situaties van geweld tegen personen met een handicap door derden op te sporen. De Staten die Partij zijn moeten ook verbieden dat bestuurders en/of beheerders van wooninstellingen voogd van de bewoners worden.

53. De beschermingsplicht omvat ook het verbod op discriminerende praktijken, zoals de uitsluiting van personen of groepen van bepaalde diensten. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag dienen te verbieden en te beletten dat derden praktische of procedurele hindernissen opwerpen voor zelfstandig wonen en insluiting in de samenleving. Zo moeten zij waarborgen dat de verleende diensten in overeenstemming zijn met zelfstandig wonen in de samenleving en dat personen met een handicap niet de mogelijkheid wordt ontzegd om op de woningmarkt te huren of dat zij benadeeld worden. Algemene gemeenschapsvoorzieningen die voor het publiek toegankelijk zijn, zoals bibliotheken, zwembaden, openbare parken/ruimtes, winkels, postkantoren of bioscopen, moeten toegankelijk zijn en moeten beantwoorden aan de noden

van personen met een handicap, zoals vastgelegd in de algemene commentaar van het Comité (2014) Toegankelijkheid⁹.

C. Verplichting om te voldoen

54. De verplichting om te voldoen vereist dat de Staten passende wetgevende, administratieve, budgettaire, gerechtelijke, programmatische, promotie-, en andere maatregelen bevorderen, faciliteren en invoeren met het oog op de volledige realisatie van het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving, zoals vastgelegd in het Verdrag. De verplichting om te voldoen vereist ook dat Staten die Partij zijn maatregelen nemen om praktische belemmeringen voor de volledige realisatie van het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving weg te nemen, zoals ontoegankelijke huisvesting, beperkte toegang tot ondersteunende diensten voor personen met een handicap, ontoegankelijke voorzieningen, goederen en diensten in de samenleving alsook vooroordelen tegen personen met een handicap.

55. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag dienen gezinnen in staat te stellen de gezinsleden met een handicap te ondersteunen bij het realiseren van hun recht om zelfstandig te leven en deel uit te maken van de samenleving.

56. Bij de uitvoering van wetgeving, het beleid en de programma's moeten de Staten die Partij via de representatieve organisaties nauw overleg plegen met en inspraak geven aan diverse personen met een handicap over alle aspecten van zelfstandig leven in de maatschappij, met name wanneer het gaat om de ontwikkeling van ondersteunende diensten en de investering van middelen in ondersteunende diensten binnen de samenleving.

57. De Staten die Partij zijn moeten een strategie en een concreet actieplan voor de-institutionalisering aannemen. Dit omvat de plicht om structurele hervormingen door te voeren, de toegankelijkheid voor personen met een handicap binnen de samenleving te verbeteren en alle mensen in de samenleving bewust te maken van de integratie van personen met een handicap in de samenleving.

58. De-institutionalisering vereist tevens een systemische transformatie, die de sluiting van instellingen en het afschaffen van institutionaliserende regelgeving als onderdeel van een omvattende strategie omvat, alsook de creatie van een reeks individuele ondersteunende diensten, waaronder een gepersonaliseerd overgangsplan met budget en tijdsbestek en inclusieve ondersteunende diensten. Daarom is een op coördinatie en kruisbestuiving gerichte aanpak nodig, die hervormingen, een begroting en een gepaste houding waarborgt op alle niveaus en in alle overheidssectoren, met inbegrip van de lokale overheden.

59. Programma's en rechten ter ondersteuning van zelfstandig wonen in de samenleving moeten de kosten dekken die voortvloeien uit de handicap. Bovendien is het waarborgen van voldoende toegankelijke en betaalbare huisvesting van cruciaal belang voor de-institutionalisering, met inbegrip van gezinshuisvesting. Het is ook belangrijk dat de toegang tot huisvesting niet afhankelijk wordt gemaakt van vereisten die de autonomie en onafhankelijkheid van personen met een handicap beperken. Gebouwen en ruimten die toegankelijk zijn voor het publiek alsook alle vormen van vervoer moeten zodanig zijn ontworpen dat zij aan de noden van alle personen met een handicap voldoen. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag moeten doelbewuste en onmiddellijke stappen ondernemen om de middelen opnieuw toe te wijzen om ervoor te zorgen dat personen met een handicap in staat worden gesteld zelfstandig in te wonen in de samenleving.

60. Diensten ter ondersteuning van personen met een handicap moeten beschikbaar, toegankelijk, betaalbaar, aanvaardbaar en aanpasbaar zijn voor alle betrokkenen en oog hebben voor verschillende levensomstandigheden, zoals het persoons- of gezinsinkomen, en

⁹http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2&Lang=en

individuele omstandigheden zoals geslacht, leeftijd, nationale of etnische afkomst, talige, religieuze, seksuele en/of geslachtsidentiteit. Het mensenrechtenmodel met betrekking tot handicap staat niet toe dat personen met een handicap om welke reden dan ook worden uitgesloten, en dit geldt ook voor het soort en de hoeveelheid ondersteunende diensten die nodig zijn. Ondersteunende diensten, inclusief persoonlijke assistentie, mogen niet met anderen worden gedeeld, tenzij de beslissing daartoe teruggaat op de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokken persoon.

61. De Staten die Partij zijn nemen de volgende elementen op in de criteria om in aanmerking te komen voor toegangsbijstand: de beoordeling moet gebaseerd zijn op een mensenrechtenbenadering van handicaps, zich concentreren op de noden van de persoon die voortvloeien uit hindernissen in de samenleving in plaats van uit de handicap zelf, rekening houden met en gehoor geven aan de wensen en voorkeuren van de persoon, en ervoor zorgen dat personen met een handicap ten volle bij het besluitvormingsproces worden betrokken.

62. Geldoverdrachten zoals tegemoetkomingen voor personen met een handicap zijn een manier waarop Staten die Partij zijn, overeenkomstig de artikelen 19 en 28 van het Verdrag, personen met een handicap ondersteunen. Hierbij wordt vaak rekening gehouden met de onkosten ten gevolge van de handicap **and facilitate the full to this to sleep of law and in any year earned inclusion of persons with disabilities in the community**. Met geldoverdrachten worden ook situaties van (extreme) armoede aangepakt waarmee personen met een handicap te maken kunnen krijgen. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag mogen de problemen van personen met een handicap niet verergeren door hun inkomen te verminderen in tijden van economische of financiële crisis of door middel van bezuinigingsmaatregelen die in strijd zijn met de mensenrechtennormen vermeld bij punt 38 hierboven.

63. De steun voor personen met een handicap moet worden beoordeeld aan de hand van een gepersonaliseerde aanpak en afgestemd op de specifieke activiteiten en reële hindernissen waarmee personen met een handicap worden geconfronteerd wanneer zij deel willen uitmaken van de samenleving. Bij de beoordeling dient men ermee rekening te houden dat personen met een handicap toegang nodig hebben voor deelname aan activiteiten die in de tijd variëren. De Staten die Partij zijn dienen ervoor te zorgen dat bij de personalisering van de steun, met inbegrip van geldoverschrijving/persoonlijke budgetten, rekening wordt gehouden met de uitdagingen waarmee personen met een handicap in landelijke en/of stedelijke gebieden worden geconfronteerd.

64.

De Staten die Partij zijn bij dit verdrag dienen tijdig actuele en accurate informatie te verstrekken en te verspreiden die van essentieel belang is voor een geïnformeerde besluitvorming over keuzes inzake onafhankelijk wonen en ondersteuningsdiensten in de samenleving. Deze informatie moet beschikbaar zijn in toegankelijke formaten zoals braille, gebarentaal, tactiel tolken, gemakkelijk leesbare formaten en alternatieve en verbeterde communicatiewijzen.

65. De Staten dienen ervoor te zorgen dat personeel dat actief is of op het punt staat aan de slag te gaan in de handicapsector, met inbegrip van zorgverstrekkers, beleidsmakers en ambtenaren die de diensten voor personen met een handicap controleren, voldoende opgeleid zijn in de theorie en de praktijk betreffende zelfstandig wonen in de samenleving. De staten dienen ook criteria vast te stellen overeenkomstig artikel 19, met betrekking tot entiteiten die een aanvraag indienen voor het verlenen van sociale steun aan personen met een handicap om zelfstandig in de samenleving te kunnen wonen, en te beoordelen hoe zij hun taken vervullen.

66. States parties should also ensure that international cooperation in accordance with article 32 and the following investments and projects do not contribute to the perpetuation of barriers to independent living within the community but rather eradicate barriers and support the implementation of het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving. After situations of disaster, it is important not to rebuild barriers, as an element of implementing article 11 of the Convention.

De Staten die Partij zijn dienen tevens erop toe te zien dat internationale samenwerking overeenkomstig artikel 32 en de bijhorende investeringen en projecten niet bijdragen tot het bestendigen van hindernissen voor zelfstandig wonen in de samenleving, maar deze hindernissen net wegnemen en in implementatie van het recht op zelfstandig wonen en inclusie ondersteunen. De situatie was tot nu toe rampzalig, en met het oog op de tenuitvoerlegging van artikel 11 van het Verdrag is het belangrijk dat er geen nieuwe drempels worden opgeworpen.

67. De Staten die Partij zijn moeten zorgen voor toegang tot justitie en rechtsbijstand, passend juridisch advies, rechtsmiddelen en ondersteuning, onder meer door middel van redelijke en procedurele aanpassingen voor personen met een handicap die hun recht op zelfstandig wonen in de samenleving willen afdwingen.

68. De Staten die Partij zijn dienen adequate ondersteunende diensten te verlenen aan verzorgers van familieleden, zodat zij op hun beurt hun kind of familielid kunnen ondersteunen om zelfstandig in de gemeenschap te wonen. Deze steun omvat respijtzorg, kinderopvang en andere ondersteunende opvoedingsdiensten. Ook financiële steun is van cruciaal belang voor mantelzorgers die vaak in extreme armoede leven en geen toegang hebben tot de arbeidsmarkt. De Staten die Partij zijn dienen ook sociale steun te verlenen aan gezinnen en de ontwikkeling te bevorderen van adviesdiensten, steunkringen en andere adequate ondersteuningsmogelijkheden.

69. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag moeten regelmatig studies en analyses uitvoeren die gegevens verschaffen over de fysieke, communicatieve, omgevings-, infrastructurele en gedragsbarrières waarmee personen met een handicap worden geconfronteerd, en over de vereisten om zelfstandig wonen in de samenleving mogelijk te maken.

IV. Verband met andere bepalingen van het Verdrag

70. Het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving is verweven met het genot van andere mensenrechten waarin het Verdrag voorziet. Tegelijk is het meer dan de som van deze rechten, aangezien de betrokkene al zijn rechten moet kunnen genieten in de gemeenschap waar hij wil leven en zijn persoonlijkheid vrij en volledig kan ontwikkelen.

71. Overleg met en actieve betrokkenheid van personen met een handicap, via de organisaties die hen vertegenwoordigen (art. 4 (3)), is van cruciaal belang voor de aanneming van alle plannen en strategieën en voor de monitoring en het toezicht op de tenuitvoerlegging van het recht op zelfstandig leven in de maatschappij. Beleidsmakers op alle niveaus moeten alle personen met een handicap actief betrekken en raadplegen: organisaties van vrouwen met een handicap, ouderen met een handicap, kinderen met een handicap, personen met een psychosociale handicap en personen met een verstandelijke handicap.

72. Non-discriminatie (artikel 5) in het kader van zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij is belangrijk voor de toegang tot en het gebruik van ondersteunende diensten. De Staten die Partij zijn dienen criteria en procedures vast te stellen om op niet-discriminerende wijze toegang te bieden tot ondersteunende diensten, objectief en gericht op de noden van de persoon in plaats van op de beperking, waarbij een benadering wordt gevolgd die in overeenstemming is met de mensenrechten. De creatie van specifieke diensten die tegemoetkomen aan de bijzondere omstandigheden van de persoon met een handicap en afgestemd zijn op zijn noden, zoals diensten voor kinderen, studenten, werknemers en ouderen met een handicap, mag niet worden beschouwd als een discriminerende schending van het Verdrag, maar veeleer als een rechtvaardige en wettelijke vorm van positieve discriminatie. Personen met een handicap die worden gediscrimineerd wat betreft artikel 19 moeten kunnen beschikken over doeltreffende en betaalbare rechtsmiddelen.

73. Vaak worden vrouwen en meisjes met een handicap (art. 6) meer buitengesloten en geïsoleerd, en wat hun woonplaats en leefomstandigheden betreft, kijken zij tegen meer hindernissen aan als gevolg van paternalistische stereotypen en patriarchale sociale patronen tegenover vrouwen in de samenleving. Zij ondervinden ook discriminatie op grond van geslacht, meervoudige en intersectionele discriminatie, institutionalisering, seksueel geweld en intimidatie. De Staten die Partij zijn moeten voorzien in betaalbare of gratis rechtsmiddelen en ondersteunende diensten voor slachtoffers van geweld en misbruik. Vrouwen met een handicap die geconfronteerd worden met huiselijk geweld zijn vaak economisch, fysiek of emotioneel afhankelijk van hun daders, die vaak optreden als verzorgers. Dit weerhoudt de slachtoffers ervan een situatie van mishandeling te verlaten, wat tot verder sociaal isolement leidt. Daarom moet bij de implementatie van het recht om zelfstandig te wonen en deel uit te maken van de samenleving bijzondere aandacht worden besteed aan gendergelijkheid, het uitbannen van genderdiscriminatie en patriarchale sociale patronen.

74. Culturele normen en waarden kunnen een negatieve impact hebben op de keuzevrijheid, autonomie en controle die vrouwen en meisjes met een handicap hebben met betrekking tot hun leefomstandigheden. Zij worden gedwongen hun eigen noden te onderdrukken en zich te schikken naar die van anderen, en een bepaalde rol in het gezin op te nemen.¹⁰ De Staten die Partij zijn dienen maatregelen te nemen tegen discriminatie en hindernissen waarmee vrouwen te kampen krijgen wanneer zij zich toegang willen verschaffen tot sociale diensten en ondersteuning, en zij moeten ervoor zorgen dat in het beleid, de programma's en de strategieën inzake de toegang tot sociale diensten en ondersteuning terdege rekening wordt gehouden met de gelijkheid van vrouwen en mannen.

75. De Staten die Partij zijn dienen er ook voor te zorgen dat maatregelen gericht op de ontwikkeling, empowerment en bevordering van vrouwen en meisjes met een handicap (artikel 6 (2)) de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen met betrekking tot de toegang tot steun en sociale bescherming aanpakken. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag dienen passende maatregelen te nemen om werk en privéleven (middelen, tijd, diensten) op evenwichtige wijze te combineren, teneinde vrouwen met een handicap te ondersteunen bij het (her)intreden op de open arbeidsmarkt en gelijke rechten en verantwoordelijkheden voor vrouwen en mannen bij de uitoefening van ouderlijke verantwoordelijkheid te waarborgen.¹¹ Het is ook de verantwoordelijkheid van de Staten die Partij zijn om ervoor te zorgen dat opvanghuizen voor slachtoffers van gendergerelateerd geweld volledig toegankelijk zijn voor vrouwen en meisjes met een handicap.

76. De beschikbaarheid van adequate en leeftijdsgevoelige ondersteunende diensten voor meisjes en jongens met een handicap is van vitaal belang voor het gelijke genot van hun mensenrechten (art. 7). Cruciaal is dat rekening wordt gehouden met de evoluerende capaciteiten van kinderen met een handicap en dat zij inspraak krijgen in de keuzes die gevolgen voor hen hebben. Het is ook belangrijk om steun, informatie en begeleiding te bieden aan gezinnen (art. 23) om de institutionalisering van kinderen met een handicap te voorkomen en een inclusief adoptiebeleid te voeren om gelijke kansen voor kinderen met een handicap te waarborgen.

77. Wanneer het gaat om sociale interactie en relaties met leeftijdgenoten, kunnen tieners de voorkeur geven aan persoonlijke assistentie of professionele gebarentaaltolken boven informele ondersteuning door familieleden. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag dienen innovatieve vormen van ondersteuning en toegankelijke diensten voor kinderen en jongeren met een handicap tot stand te brengen, hetzij individueel, hetzij via hun organisaties. Kinderen met een handicap kunnen afhankelijk van hun leeftijd ondersteuning nodig hebben voor het beoefenen van sport of activiteiten in de gemeenschap. Jongeren met een handicap moeten in staat worden gesteld om tijd door te brengen met leeftijdsgenoten en samen met hen deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag moeten

---

¹⁰ Ibid. § 8; 18, 29 en 55.

¹¹ Comité ter bestrijding van vrouwendiscriminatie. Algemene Aanbeveling nr. 21, 13de zitting, (1994) Gelijkheid binnen het huwelijk en familiebetrekkingen.

hulpmiddelen en technologieën ter beschikking stellen die de integratie van jongeren met een handicap in hun netwerk van gelijken faciliteren. Van cruciaal belang voor zelfstandig wonen zijn ook diensten die de overgang naar volwassenheid vergemakkelijken, zoals steun bij het verlaten van de gezinswoning, het starten van een baan en de stap naar het hoger onderwijs.

78. Bewustmaking (art. 8) is essentieel om open, faciliterende en inclusieve gemeenschappen te creëren, aangezien artikel 19 uiteindelijk gaat over de transformatie van gemeenschappen. Stereotypen, “ableism” en misvattingen die mensen met een handicap beletten zelfstandig te leven, moeten worden uitgebannen, een positief imago moet worden bevorderd en hun bijdragen aan de samenleving in de kijker geplaatst. Er moet worden gezorgd voor bewustmaking van overheden, ambtenaren, professionele gezondheidsbeoefenaars, de media, het grote publiek alsook personen met een handicap en hun gezinnen. Alle bewustmakingsactiviteiten moeten worden uitgevoerd in nauwe samenwerking met personen met een handicap via hun representatieve organisaties.

79. De rechten voorzien in artikel 19 zijn gekoppeld aan de verplichtingen van de Staten die Partij zijn met betrekking tot toegankelijkheid (art. 9) omdat zelfstandig wonen in de samenleving staat of valt met de algemene toegankelijkheid van de gebouwde omgeving, vervoer, informatie, communicatie, faciliteiten en diensten die openstaan voor het publiek in een bepaalde gemeenschap. Artikel 9 vereist de identificatie en verwijdering van hindernissen in publiek toegankelijke gebouwen, zoals de herziening van bouwvergunningen en stedenbouwkundige voorschriften, het opnemen van normen voor universeel ontwerp in diverse sectoren en het opleggen van toegankelijkheidsnormen voor woningen.

80. De Staten die Partij zijn bij dit verdrag moeten van tevoren rekening houden met de verplichting om bij alle activiteiten op het gebied van rampenpreventie (artikel 11) ondersteunende diensten te verlenen aan personen met een handicap en ervoor zorgen dat zij niet worden achtergelaten of vergeten. Het is ook belangrijk dat er na gewapende conflicten, humanitaire noodsituaties of natuurrampen geen hindernissen opnieuw worden opgebouwd. De wederopbouwprocessen moeten zorgen voor volledige toegankelijkheid voor het onafhankelijke leven in de gemeenschap van personen met een handicap.

81. Gelijke erkenning voor de wet (art. 12) garandeert dat alle personen met een handicap het recht hebben om hun volledige rechtsbevoegdheid uit te oefenen en dus het gelijke recht hebben om hun eigen leven te beheren en te kiezen waar, met wie en hoe ze willen samenleven en steun te ontvangen volgens hun wensen en voorkeuren. Om de overgang naar ondersteunde besluitvorming volledig te realiseren en de in artikel 12 vastgelegde rechten uit te voeren, is het noodzakelijk dat personen met een handicap in staat zijn hun wensen en voorkeuren te ontwikkelen en tot uitdrukking te brengen om hun rechtsbevoegdheid op voet van gelijkheid met anderen uit te oefenen. Daartoe moeten zij deel uitmaken van de maatschappij. Bovendien moet steun bij de uitoefening van rechtsbevoegdheid worden verleend door middel van een gemeenschapsgebaseerde aanpak, waarbij de wensen en voorkeuren van personen met een handicap worden gerespecteerd.

82. De toegang tot justitie, zoals vastgelegd in artikel 13, is van fundamenteel belang om ervoor te zorgen dat het recht op zelfstandig wonen in de maatschappij ten volle kan worden uitgeoefend. De Staten die Partij zijn moeten erover waken dat alle personen met een handicap over rechtsbevoegdheid beschikken en vorderingen kunnen instellen. De Staten die Partij zijn moeten er bovendien voor zorgen dat tegen alle beslissingen betreffende zelfstandig wonen in de samenleving beroep kan worden aangetekend. Steun voor zelfstandig wonen in de samenleving kan worden afgedwongen in de vorm van rechten en aanspraken. Om een gelijke en effectieve toegang tot justitie te waarborgen, zijn substantiële rechten op rechtsbijstand, ondersteuning en procedurele en leeftijdsgerichte aanpassingen van essentieel belang.

83. Onvrijwillige institutionalisering op basis van beperkingen of daaraan gerelateerde omstandigheden zoals veronderstelde “gevaarlijkheid” en andere factoren, zoals uitgewerkt in de richtlijnen van de Commissie betreffende artikel 14, vloeit vaak voort uit een gebrek

aan specifieke ondersteunende diensten voor personen met een handicap. Uiteindelijk zal de tenuitvoerlegging van artikel 19 de schending van artikel 14 dan ook voorkomen.

84. Het is van het allergrootste belang ervoor te zorgen dat ondersteunende diensten geen ruimte laten voor potentieel misbruik, uitbuiting van of geweld tegen personen met een handicap (art. 16). Handicap-, gender- en leeftijdsgevoelige monitoring, rechtsmiddelen en hulp moeten beschikbaar zijn voor alle personen met een handicap die gebruik maken van de in artikel 19 voorgeschreven diensten en die geconfronteerd kunnen worden met misbruik, geweld en uitbuiting. Aangezien instellingen geneigd zijn hun residenten te isoleren van de rest van de samenleving, zijn geïnstitutionaliseerde vrouwen en meisjes met een handicap verder vatbaar voor gendergerelateerd geweld, waaronder gedwongen sterilisatie, seksueel en fysiek misbruik, emotionele mishandeling en nog meer isolement. Zij worden ook geconfronteerd met toenemende belemmeringen om dit geweld te melden. Het is absoluut noodzakelijk dat staten deze kwesties opnemen in hun toezicht op de instellingen en ervoor zorgen dat vrouwen met een handicap die in instellingen aan gendergerelateerd geweld worden blootgesteld, toegang hebben tot schadeloosstelling.

85. Zonder ondersteuning van persoonlijke mobiliteit (art. 20) blijven er voor veel mensen met een handicap drempels bestaan om zelfstandig in de maatschappij te kunnen leven. Het aanbieden van betaalbare en beschikbare behoorlijke mobiliteitshulpmiddelen, assistentietechnologieën en vormen van live bijstand en tussenpersonen zoals vastgelegd in artikel 20, is een eerste vereiste voor de volledige integratie en participatie van personen met een handicap in hun respectieve gemeenschappen.

86. Personen met een handicap hebben het recht zich toegang te verschaffen tot alle openbare informatie in toegankelijke formaten, en op gelijke voet met anderen informatie en ideeën te zoeken, te ontvangen en uit te wisselen (art. 21). Communicatie kan worden aangeboden in de vormen en formaten die zij wensen, zoals braille, gebarentaal, tactiele gebarentaal, gemakkelijk leesbare formaten en alternatieve communicatiewijzen, -middelen en -formaten. Het is belangrijk dat communicatie en informatie in beide richtingen kunnen gaan, en dat diensten en faciliteiten toegankelijk zijn voor personen die verschillende communicatiemiddelen gebruiken. Het is van bijzonder belang dat informatie over ondersteunende diensten en socialebeschermingsregelingen, met inbegrip van mechanismen die verband houden met handicaps, uit verschillende bronnen toegankelijk en beschikbaar is, zodat personen met een handicap volledig geïnformeerde beslissingen en keuzes kunnen maken over waar, met wie en hoe zij moeten samenwonen en welke diensten het meest geschikt zijn. Het is ook van cruciaal belang dat mechanismen om feedback en klachten te geven, in termen van communicatie toegankelijk zijn.

87. De Staten die Partij zijn dienen ervoor te zorgen dat bij het verlenen van ondersteunende diensten krachtens artikel 19, de privacy, het gezin, de woning, de correspondentie en de eer van personen met een handicap worden beschermd tegen elke onwettige inmenging (art. 22). In alle gevallen van onwettige inmenging moeten invaliditeit-, gender- en leeftijdsbewaking, rechtsmiddelen en hulp beschikbaar zijn voor alle personen met een handicap die gebruik maken van ondersteuning van diensten.

88. Het recht om zelfstandig in de maatschappij te leven is nauw verbonden met het recht op een gezinsleven voor kinderen en ouders met een handicap (art. 23). Een gebrek aan gemeenschapsgebaseerde ondersteuning en diensten zijn kan leiden tot financiële druk en beperkingen voor het gezin van personen met een handicap; de in artikel 23 van het Verdrag vastgelegde rechten zijn van essentieel belang om te voorkomen dat kinderen uit hun gezin worden weggehaald en worden geïnstitutionaliseerd, en om gezinnen in het gemeenschapsleven te ondersteunen. Deze rechten zijn even belangrijk om ervoor te zorgen dat kinderen niet van bij hun ouders worden weggehaald omwille van hun handicap. De Staten die Partij zijn dienen informatie, begeleiding en ondersteuning te bieden aan gezinnen met het oog op de verdediging van de rechten van hun kinderen en het bevorderen van de insluiting en participatie in de samenleving.

89. Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de samenleving is inherent verbonden met inclusief onderwijs (art. 24), vereist erkenning van het recht van personen met een handicap om zelfstandig te leven en maatschappelijke insluiting en participatie te genieten. De inclusie van personen met een handicap in het reguliere onderwijssysteem leidt tot hun verdere integratie in de samenleving. De-institutionalisering brengt ook de invoering van inclusief onderwijs met zich mee. De Staten die Partij zijn dienen te wijzen op de rol die de uitoefening van het recht op inclusief onderwijs zal spelen bij het uitbouwen van de sterke punten, vaardigheden en competenties die nodig zijn opdat alle personen met een handicap zouden kunnen genieten van en bijdragen aan hun gemeenschap.

90. Algemene gezondheidsvoorzieningen en -diensten (art. 25) moeten beschikbaar, toegankelijk, aanpasbaar en aanvaardbaar zijn voor personen met een handicap in hun gemeenschap, met inbegrip van de steun die sommige personen met een handicap nodig hebben (complexe communicatievereisten, psychosociale handicaps, verstandelijke handicaps, dove personen) tijdens ziekenhuisopnames, operaties en medisch overleg. De verstrekkingen vanwege verpleegkundigen, fysiotherapeuten, psychiaters of psychologen in ziekenhuizen en thuis maken deel uit van de gezondheidszorg en mogen niet worden gezien als de vervulling door Staten die Partij zijn van de verplichtingen krachtens artikel 19, maar krachtens artikel 25.

91. Er is een onderlinge afhankelijkheid tussen zelfstandig wonen in de gemeenschap, habilitatie en revalidatie (art. 26). Sommige personen met een handicap kunnen geen beroep doen op revalidatiediensten als zij onvoldoende individuele ondersteuning krijgen. Tegelijkertijd is revalidatie bedoeld om mensen met een handicap in staat te stellen volledig en effectief deel te nemen aan de samenleving. Bij de habilitatie en revalidatie van een persoon met een handicap moet zijn/haar vrije en geïnformeerde toestemming steeds gerespecteerd worden. Habilitatie en rehabilitatie zijn op de eerste plaats relevant met betrekking tot onderwijs, werkgelegenheid, gezondheid en sociale zaken.

92. De beschikbaarheid van geïndividualiseerde ondersteunende diensten, met inbegrip van persoonlijke assistentie, is vaak een voorwaarde voor het effectieve genot van het recht op werk en tewerkstelling (art. 27). Bovendien moeten personen met een handicap ook werkgevers, managers of opleiders worden in specifieke ondersteunende diensten voor personen met een handicap. De tenuitvoerlegging van artikel 19 zal aldus bijdragen tot de geleidelijke afschaffing van sociale werkvoorziening.

93. Om ervoor te zorgen dat personen met een handicap een adequate levensstandaard genieten (artikel 28), dienen de Staten die Partij zijn toegang te bieden tot onder meer ondersteunende diensten die hen in staat stellen zelfstandig te leven. Daarom moeten de Staten die Partij zijn bij dit verdrag ervoor zorgen dat de toegang tot passende en betaalbare diensten, apparatuur en andere handicapgebonden hulp wordt gewaarborgd, met name voor personen met een handicap die in armoede leven. Bovendien moet de toegang tot openbare en gesubsidieerde huisvestingsprogramma's in de gemeenschap gewaarborgd zijn. Moeten personen met een handicap zelf de handicapgebonden kosten betalen, dan wordt dit als strijdig met het Verdrag beschouwd.

94. Om te wegen op en deel te nemen aan beslissingen die de ontwikkeling van hun gemeenschap beïnvloeden, moeten alle personen met een handicap hun recht op participatie aan het politieke en openbare leven (art. 29) persoonlijk of via hun organisatie genieten en uitoefenen. Passende ondersteuning kan waardevol zijn voor personen met een handicap bij de uitoefening van hun stemrecht, deelname aan het politieke leven en openbare aangelegenheden. Het is belangrijk ervoor te zorgen dat assistenten of ander ondersteunend personeel de keuzes die gehandicapten maken bij de uitoefening van hun stemrecht niet beperken of misbruiken.

95. Het culturele leven, recreatie, vrijetijdsbesteding en sport (art. 30) zijn belangrijke dimensies van het maatschappelijk leven waarin integratie kan worden nagestreefd en bereikt, bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat evenementen, activiteiten en voorzieningen inclusief zijn en toegankelijk zijn voor personen met een handicap. Persoonlijke assistenten,

gidsen, lezers, professionele gebarentolken en tactiele tolken dragen onder meer bij aan maatschappelijk insluiting, volgens de wensen en voorkeuren van mensen met een handicap. Het is belangrijk dat het gebruik van elke vorm van ondersteuning wordt beschouwd als onderdeel van handicapgebonden kosten, aangezien dergelijke ondersteunende diensten bijdragen tot maatschappelijke insluiting en zelfstandig wonen. Assistenten die nodig zijn voor deelname aan culturele en vrijetijdsactiviteiten moeten daar gratis toegang toe hebben. Er mogen ook geen beperkingen worden opgelegd aan wanneer, waar en voor welk soort activiteiten de assistentie moet worden gebruikt, nationaal zowel als internationaal.

96. Gegevens en informatie moeten systematisch worden uitgesplitst naar handicap (artikel 31) in alle sectoren, met inbegrip van huisvesting, woonvoorzieningen, socialebeschermingsregelingen en toegang tot zelfstandig wonen en ondersteuning en diensten. De informatie moet het mogelijk maken om regelmatig te analyseren hoe de de-institutionalisering en de overgang naar ondersteunende diensten in de samenleving zijn verlopen. Het is belangrijk dat indicatoren de bijzondere omstandigheden weerspiegelen in elke Staat die Partij is.

97. Internationale samenwerking (art. 32) moet zodanig worden uitgevoerd dat buitenlandse hulp wordt geïnvesteerd in ondersteunende diensten in lokale gemeenschappen die de wensen en voorkeuren van personen met een handicap respecteren en tegemoetkomen aan hun recht om zelf te kiezen waar, met wie en onder welke omstandigheden zij zullen wonen, in overeenstemming met artikel 19. Het is onaanvaardbaar dat geld verkregen in het kader van de internationale samenwerking wordt geïnvesteerd in de ontwikkeling van nieuwe instellingen of plaatsen van opsluiting of institutionele zorgmodellen, aangezien dit leidt tot segregatie en isolatie van personen met een handicap.

V. Invoering op nationaal niveau

98. Het Comité merkt op dat Staten die Partij zijn bij het verdrag op nationaal niveau voor problemen kunnen komen te staan wanneer zij het recht op een zelfstandig bestaan en het recht om deel uit te maken van de gemeenschap ten uitvoer brengen. In overeenstemming met de hierboven geschetste normatieve inhoud en verplichtingen dienen de Staten die Partij zijn echter de volgende stappen te ondernemen om ervoor te zorgen dat artikel 19 van het verdrag volledig wordt toegepast:

(a) Intrekking van alle wetten die verhinderen dat personen met een handicap, ongeacht het type handicap, kunnen kiezen waar, met wie en hoe ze leven, met inbegrip van het recht om niet beperkt te worden op grond van een handicap, ongeacht de aard ervan;

(b) Invoeren en handhaven van wetten, normen en andere maatregelen om lokale gemeenschappen, de omgeving, informatie en communicatie toegankelijk te maken voor alle personen met een handicap;

(c) Ervoor zorgen dat de sociale beschermingsprogramma's voldoen aan de eisen van de diverse groepen personen met een handicap, op voet van gelijkheid met andere mensen.

(d) Het principe van universeel ontwerp voor zowel de fysieke als de virtuele ruimte integreren in het beleid, het recht, normen en andere maatregelen, met inbegrip van toezicht op de realisatie/uitvoering van de verplichtingen. Herziening van hun bouwvoorschriften om te voldoen aan de beginselen van universeel ontwerp en wettelijke bouwrichtsnoeren, zoals uiteengezet in de algemene opmerking nr. 2 (2014) van het Comité over toegankelijkheid;

(e) Alle personen met een handicap materiële en procedurele rechten verlenen om zelfstandig in de samenleving te kunnen wonen;

(f) Personen met een handicap informeren over hun recht om zelfstandig te leven en opgenomen te worden in de gemeenschap op een manier die zij kunnen begrijpen en zelfredzaamheidstrainingen aanbieden, zodat personen met een handicap leren hoe zij hun rechten kunnen afdwingen;

(g) Vaststellen van duidelijke en doelgerichte strategieën voor de-institutionalisering, met specifieke tijdschema's en passende budgetten om alle vormen van isolement, segregatie of institutionalisering van personen met een handicap uit te bannen. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan personen met psychosociale en/of intellectuele beperkingen en kinderen met een handicap die momenteel in instellingen verblijven;

(h) Bewustwording creëren om negatieve houdingen en stereotypen over personen met een handicap aan te pakken en zorgen voor veranderingen in de maatschappij om te trachten geïndividualiseerde en toegankelijke mainstreamdiensten te ontwikkelen;

(i) Ervoor zorgen dat de participatie van personen met een handicap, persoonlijk en via de organisaties die hen vertegenwoordigen, centraal staat bij de omvorming van ondersteunende diensten en gemeenschappen, en bij de ontwikkeling en uitvoering van de-institutionaliseringstrategieën.

(j) Uitwerken van een omvattend beleid en wetgevingsrichtsnoeren en toewijzen van financiële middelen voor de bouw van betaalbare en toegankelijke wooneenheden, de gebouwde omgeving, openbare ruimten en vervoer, alsmede een adequaat tijdschema voor de uitvoering ervan en doeltreffende, afschrikkende en evenredige sancties bij schendingen door openbare of particuliere overheden.

(k) Middelen toewijzen voor de ontwikkeling van passende en voldoende persoonsgerichte en door de “gebruikers” zelf beheerde ondersteunende diensten voor alle personen met een handicap, zoals persoonlijke assistentie, gidsen, lezers, professionele gebarentaal en tolken;

(l) Opzetten van aanbestedingsprocedures betreffende ondersteunende diensten voor personen met een handicap die zelfstandig in de samenleving wonen, rekening houdend met de normatieve inhoud van artikel 19;

(m) Instellen van mechanismen voor het toezicht op bestaande instellingen en residentiële diensten, de-institutionaliseringstrategieën en de tenuitvoerlegging van zelfstandig wonen binnen de samenleving, rekening houdend met de rol van de onafhankelijke monitoringkaders; en

(n) De in artikel 19 bedoelde monitoring en uitvoering moet gebeuren met volwaardige consultatie en participatie van personen met een handicap via de organisaties die hen vertegenwoordigen.
